AVRUPA HUNLARI
TARİH VE DESTAN

UMUT ÜREN

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1813
KÜLTÜR SERİSİ: 1013

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-252-8

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Ayşegül Büşra Paksoy

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Mahmut Doğan

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ÇINAR MATBAACILIK VE YAY. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. Ata Han No:34 K:5
Bağcılar / İSTANBUL Tel: (0212) 628 96 00
Sertifika No: 45103

İstanbul- 2022

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Umut Üren: 1984 yılında Aydın'ın Efeler ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğretimini Aydın'da tamamladı. 2002 yılında başladığı Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü'nden 2007 yılında mezun oldu. Aynı yıl Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine başlayarak "Kuzey Kafkasya'daki Eski Türk Kavimlerinden Burcanlar" başlıklı yüksek lisans tezi ile bu süreci tamamladı. 2010 yılında Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne araştırma görevlisi olarak atandı. 2012-2017 yılları arasında doktora eğitimi için Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı'nda görevlendirildi. 2017 yılında "Avrasya Etnolojisinde Alan-As Meselesi" başlıklı doktora tezi ile doktor unvanını aldı. 2018 yılında Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı'na doktor öğretim üyesi olarak atandı. Halen çalışmalarını bu üniversite bünyesinde sürdürmektedir. Avrasya göçebeleri, erken dönem Doğu Avrupa ve Kafkas halkları ve Türk kültür tarihi Üren'in belli başlı çalışma konuları arasında yer almaktadır.

Kitap çalışmaları:
İtil Suwı Aka Turur: EÜ. TDAE Türk Tarihi Anabilim Dalı 25. Yıl Armağanı (ed) (İzmir 2017)
Avrasya'nın Bozkır Halkları- Alanlar ve Aslar (Ankara 2018).

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ 9
GİRİŞ 13

BÖLÜM I
AVRUPA HUN TARİHİ

EFSANE VE GERÇEK 21
KAFKASYA VE CİVARINDA İLK HUN BİLGİLERİ 33
ANADOLU'YA HUN AKINLARI 44
GÖÇ VE YENİDEN BAŞLANGIÇ 54
DOĞU AVRUPA'DAKİ DURUM 65
HUNLAR VE ÖTEKİLER 73
Hunlar ve Alanlar 75
Hunlar ve Doğu Gotları 81
Hunlar ve Batı Gotları 83
BİR İMPARATORLUK YÜKSELİYOR: ATTİLA VE BLEDA 102
Attila ve Bleda 109
ATTİLA VE HUNLARI 116
Attila ve Batı Roma 122
DAĞILMA VE ÇÖKÜŞ 136

BÖLÜM II
AVRUPA HUNLARI VE DESTANLAR

ALMAN DESTANLARINDA "HUNLAR" 151
Nibelungen Destanı 152
Hildebrand Destanı 158
Waltharius Destanı 162
KUZEY DESTAN METİNLERİNDE "HUNLAR" 167
Edda Metinleri 168
Thidreks (Þiðreks) Saga 171
Volsunglar Sagası 176
İLK MACAR GESTALARINDA "HUNLAR VE ATTİLA" 181
MACAR FOLKLORUNDA "HUNLAR VE ATTİLA" 191
BİR MACAR EPİĞİ: BUDA HALÁLA 200
BUDA'NIN ÖLÜMÜ 207

KAYNAKÇA 310

ÖN SÖZ

Erken dönem "Doğu Avrupa Tarihi" alanında Avrupa Hunları ya da Batı Hunları gibi isimlerle bilinen ve en görkemli dönemlerini Attila'nın egemenlik günlerinde yaşamış olan Hunlarla ilgili çalışmalar dünya tarihçiliğinin uzun yıllar boyunca ilgisine mazhar olmuş ve konuya dair pek çok bilimsel üretim ortaya konulmuştur. Hunlarla alakalı tartışmaların en ateşli konularından biri, hiç kuşkusuz İç Asya'da çöken Hiung-nu ile onun hakimiyetinin ardından batıda beliren Hun adının birbiriyle olan alakasına yönelik idi ve bu, bilim âleminin gündemini uzunca bir süre meşgul etmişti. Bozkır menşeili bu atlı göçebelerin; döneminin kudretli imparatorlukları Batı ve Doğu Roma ile münasebetleri, Avrupa'nın hemen her yanını saracak olan kavim hareketlerini başlatmaları, kültürleri, dış görünüşleri ve yaklaşık bir asırlık hakimiyetleri ardında bıraktıkları izler hatırı sayılır miktarda araştırmaya vesile olmuştur.

Ülkemizde, Avrupa Hunları konusunda araştırmaların kaleme alınmaya başlamasından çok evvel, dünya tarihçiliği bu konuda belli bir ivme yakalamış idi. XVIII. yüzyılın ikinci yarısının başlarında Fransız bilim adamı De Guignes'in *Histoire Générale des Huns, des Turks, des Mongols et des autres Tartares Occidentaux* (1756-1758) adlı çalışmasının Cumhuriyetin ilk yıllarında Hüseyin Cahit Yalçın tarafından *Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sair Batı Tatarlarının Tarih-i Umumisi* (1923-1925) başlığıyla Türkçeye tercüme edilmesi Türkiye'deki Avrupa Hun Tarihi çalışmaları için önemli bir adım oldu. 1933 yılında Hüseyin Namık Orkun'un kaleme aldığı *Attila ve Oğulları*, bu alanda yazılmış ilk Türkçe monografi idi. Aynı yıl Reşat Ekrem Koçu tarafından neşredilen *Attila ve Hunlar* (1933), popüler nitelikli bir çalışma olmakla birlikte, Türkiye'de Attila ve Hunlara duyulmaya başlayan ilginin bir tezahürü olarak görülebilir. Gyula Németh'in hazırlamış olduğu *Attila ve Hunları*'nı 1982 yılında Macarcadan Türkçeye tercüme eden Şerif Baştav, 1998 yılında *Büyük Hun Kağanı Attila* adlı müstakil çalışmaya imza attı. Orkun

GİRİŞ

MS IV. yüzyılda gerçekleşen ve literatürdeki yaygın biçimi ile "Kavimler Göçü" olarak tesmiye edilen hareketler neticesinde Eski Batı tarih ve coğrafya yazarları birtakım yeni kavim adlarıyla âdeta imtihana tabi tutulmuşlardır. Yerleşik Roma dünyası için bir süre sonra çeşitli felaketlerin kaynağı olarak gösterilecek bu toplulukların kimliği, coğrafyaları yahut yaşantıları, verdikleri zararlar nispetinde ve yarattıkları kaos ortamında, kulaktan kulağa yayılan söylentiler ve karşılaştıkları manzaranın korkunç görüntüsü dahilinde kaleme alınmıştır. Bilinmeyeni tanıma işi kısa bir süre içerisinde tanımlamaya dönüşerek, 'barbar' gibi geniş adlandırmalara muhatap olacak bu halkların başında söz konusu hareketlerin başlatıcısı olarak görülen Hunlar yer almaktadır. Romalı müelliflerin, karmaşık köken hikâyeleri ve korkunç imgelerle süsleyeceği 'barbarlık' yakıştırması, yalnızca doğu bölgelerinden (Karadeniz'in kuzeyi) gerçekleşecek büyük göç hareketlerini tetikleyen Hunlarla sınırlı kalmamış, özellikle kuzey ve kuzeydoğu sınırlarında imparatorluğu sıkıştıran Germen halkları da bu gibi adlandırmalara muhatap olmuşlardır. Roma İmparatorluğu'nun çöküşüne neden olacak hareketlerin müsebbibi olarak gösterilen Hunları, imparatorluk sınırlarına yaklaştıracak hadiseler oldukça hızlı bir şekilde cereyan etmiş; Alanlarla başlayan mücadeleler, Doğu ve Batı Gotları'nı da sararak, kalabalık halkların birbiri ardına Roma arazilerine girmelerine neden olmuştur. Alan ve Doğu Got kavimlerinin başlarına gelen yıkım haberlerinin Roma'da yankılanması gecikmeyerek, sebep oldukları fenalıklar doğrultusunda kötü bir Hun şöhreti yayılmaya başlamış ve dış görünüşlerinden yaşam biçimlerine kadar hemen her anlatı insanüstü motiflerle bezenmiştir. Hunlar hakkında varılan bu kanaat, göçler döneminin müelliflerinin anlatımlarına sadık kalan daha sonraki dönem yazarlarınca da tekrarlanmış ve bir klişe hâline gelmiştir. Kilise menşeili tarih yazıcılığı, Hristiyan dünyasına umulmadık felaketleri getiren bu atlı göçebeleri kutsal metinlerindeki Gog-Magog anlatıları ile

birleştirerek, hayal gücünü zorlayan tasvirlerle, faaliyetlerine eserlerinde yer vermişlerdir. Hun hareketlerinin gerçekleştiği bölgelerden uzak coğrafyalarda, yayılan haberlerin tesirleri ile kaleme alınan bu tarihî kayıtlar, dönemin Hristiyan dünyasının Hunlara bakış açısını özetler mahiyettedir. Batı'da Hun tehdidi 380'lerden itibaren, en güçlü dönemlerini temsil eden Attila'nın ölümüne kadar (453 yılı), yaklaşık yetmiş yıllık bir periyodu kapsamaktadır. Ancak anlatılar, Hun tehlikesinin ortadan kalkmasından sonra dahi, varlığını korudu ve bu sefer yine bozkır menşeili Avar, Bulgar gibi topluluklar 'Hun' adıyla anılmaya devam etti. Nitekim Hunların kendileri de eski anlatıların gölgesinde kalarak Eski Çağ dünyasının tanıdığı 'İskit' gibi isimlerle birlikte zikredilmişlerdi.

Hunlarla ilgili kaynaklarda yer alan kayıtlar belli bir bakış açısının ürünü olmakla birlikte, bilgileri gerçek gözlemlere dayanan müellifler yahut onların eserleri ne yazık ki Priscus ile sınırlı kalmıştır. Priscus'un 449 yılında Attila'ya gönderilen elçilik heyeti içerisinde yer bulması, müellifin gözlemlerini Hun tarihi araştırmalarında vazgeçilemez kılmaktadır. Hun tarihinin elçilik ve gözleme dayanan yegâne kaynağı konumunda bulunan Priscus'un eseri, Bizans İmparatoru VII. Constantinus'un hazırlattığı 53 cildi ihtiva eden bir seçmeler vasıtasıyla korunmuştur. *Romalılardan Yabancı Kavimlere Giden Elçilerden Seçmeler* (Excerpta de Legationibus Romanorum ad gentes) ve *Romalılara Gelen Yabancı Elçilerden Seçmeler* (Excerpta de Legationibus Getium ad Romanos) başlıklarını taşıyan bu külliyat içerisinde Priscus'un fragmanları da yer almıştır.[1] Priscus'un 434-474 yılları

[1] Priscus, *Fragmenta et Excerpta: Attila ve Bizans Tarihi*, Çeviri ve Notlar: Turhan Kaçar, Alfa Yayınları, 2020, s. 18. Priscus'un fragmanları Türkiye'de Avrupa Hunları ile alakalı akademik çalışmalarda sıklıkla kullanılmıştır. Avrupa Hun tarihi ile alakalı önemli çalışmalara imza atan Ali Ahmetbeyoğlu tarafından *Grek Seyyahı Priskos (V. Asır)'a Göre Avrupa Hunları* (İstanbul, 1995) ve *Attila'nın Sarayında Bir Romalı Grek Seyyahı Priskos'a Göre Avrupa Hunları* (İstanbul, 2017) isimli iki çalışma hazırlanmıştır. Avrupa Hun tarihinin en önemli kaynağı konumunda bulunan bu esere dair yakın bir zaman diliminde Turhan Kaçar'ın imzasını taşıyan *Fragmenta et Excerpta: Attila ve Bizans Tarihi* (İstanbul, 2020) isimli çalışma, Eski Yunanca ve Latince metinler ile birlikte fragmanların tamamının titiz bir tercümesini sunmaktadır. Eser ve müellife dair tenkidin yapıldığı, Türk tarihçiliğinde Priscus'un kullanımına dair meselelerin tartışıldığı verimli bir 'Giriş' bölümünün haricinde, oldukça ayrıntılı bir şekilde hazırlanan 'Sonnotlar' ve kapsamlı 'Dizin'i

BÖLÜM I

AVRUPA HUN TARİHİ

EFSANE VE GERÇEK

Efsaneler, sözlü geleneğin ürünü olan mensur ve kısa anlatılar olarak bilinmektedir. Mutlak bir suretle tarihî veya dinî bir olay, kişi ya da belli bir coğrafyaya dayanan efsaneler, muhtevasında; gerçeklik, inandırıcılık, kutsallık ve olağanüstülük ögelerini barındırmaktadır. Bu anlatılar, insanların merak ettikleri sorulara cevap vermesi ve olağandışı durumları açıklaması ve öğüt vermesiyle işlevsellik kazanmışlardır. Buna göre efsaneler, her ne kadar birtakım olağanüstülüklerle örülü ise de içerikte bahsedilen kişi, gerçek bir varlığa işaret edebilir, olayın geçtiği gerçek bir mekân söz konusu olabilir. Bu yönüyle de efsaneler, mitlerden ayrılmaktadır.

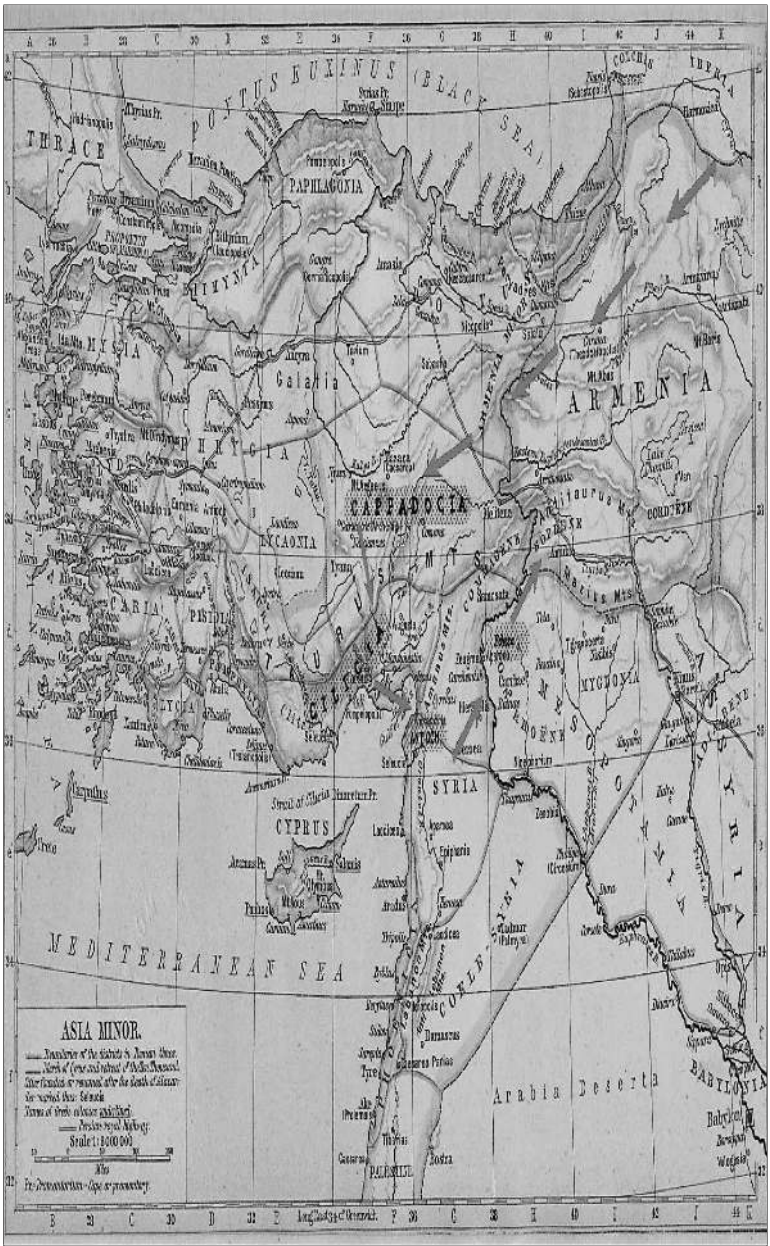
Mahallî kalıplara sahip olabileceği gibi milletlerarası benzerlik ve ortaklıkları gösteren pek çok efsanenin varlığı bilinmektedir. Bir topluluğun kendi efsanelerini yarattığı gibi, bir başka millet hakkında da bir anlatı geliştirmesi, onunla ilgili yaşadıklarını bu türden bir hikâye ile mantık çerçevesine oturtmaya ya da kabul edilebilir göstermeye çalışması doğaldır. Zaman ya da mekân fark etmeksizin herhangi bir toplumun ozan ya da tarih yazıcılarının, yeni karşılaştıkları kimseleri tanımlama ya da onlarla alakalı bazı hadiseleri açıklamada sıklıkla efsanelere başvurdukları görülmektedir. Bu anlatılar yalnızca bakanın cephesine ışık tutmakla kalmayıp, söylencenin öznesinin yaşantısı hakkında da bir ayrıntı sunabilmektedir. Özellikle kültürel konularda efsaneler ilginç noktaları gündeme getirmeleri bakımından pek çok yönden değerlendirilebilirler.

Hunların, Doğu Avrupa'da belirmelerinin hemen ardından, onlar hakkında birbirine benzer ya da bazı yönleriyle ayrışan pek çok efsanevî anlatım sunan müelliflerin başvurduğu hikâyeler, o zamana kadar bilmedikleri bu topluluğa dair ilk bilgi kırıntılarını teşkil ediyordu. Hunların bölgeye gelişi ve faaliyetleri dönemin müellifleri arasında pek çok efsanenin aktarılmasına ve kulaktan kulağa hızla yayılmasına vesile olmuştur. Bunun yanında Doğu Avrupa'daki tarihî serüvenleri dahilinde her iki Roma'nın o zamana kadar başına

gelen belki de en büyük felaketlerin müsebbibi olarak görülecek Hunlarla ilgili anlatılar, efsaneler dışında, özellikle dinî metinlerde mitik anlatıların da bir taraftan gelişmesine neden olmuştur. Özellikle mit unsurlarının dahil edildiği hikâyeler, İncil'deki anlatılarla birleştirilerek, tarih bilgisinden daha uzak bir yapıyı ortaya koymuştur. Hunlar hakkında sağlıklı bir bilgi birikimine sahip olamayan geç Antik Çağ Roma yazarlarından Ammianus Marcellinus, Eunapius, Sozomenus ve Jordanes'in Hunlarla alakalı olarak vermiş oldukları bilgilerdeki, 'efsane' unsurlarını barındıran anlatıları bu kısımda değerlendirmeye çalışacağız. Burada isimlerini zikrettiğimiz müelliflerin, köken konusunda daha mitik bir anlatıya sarılırlarken, Hunların nereden veya nasıl geldikleri konusunda daha makûl bilgilere başvurdukları görülecektir. Mesela Jordanes'ın Hunların kökenine dair anlatısı, tamamiyle mitik unsurlarla örülü bir yapıyı gözler önüne sermektedir. Ancak Hunların gelmiş oldukları bölgeler hakkında efsaneyle karışık sunmuş olduğu bilgiler, doğruya yakın bir noktada durmaktadır.

Hunların bölgedeki ilk savaşlarının kaynağı olan Ammianus, *bu arada Gotların diğer milletleri arasında yoğun bir şekilde; o zamana kadar bilinmeyen bir ırkın, sanki dünyanın gizli bir yuvasıdan zuhûr ederek, ansızın yüce dağlardan inen bir kasırga gibi, önlerine çıkan her şeyi tahrip edip, yok ettikleri söylentisi yayıldı*[1] satırlarıyla bölgedeki havayı ve Hunlar karşısında yaşanan şoku nakletmektedir. Önce Alan, ardından Gotların ve onlara tabî kavimlerin karşılaştıkları fatih topululuk bir 'bilinmezliklerle' doludur. Ammianus, eserinde Alan ve Hunları gerek kültürel gerekse dış görünüşleri bakımından karşılaştırır ve bunun yanında, yaşanan savaşlar için ayrıntıya girmese de önemli bilgiler aktarır. Hunların yendiği Alan kavmini anlattığı satırlarında, Alanların bölgede nasıl önemli bir güç hâline geldiklerini ve hakimiyet altına aldıkları kavimleri sayar. Müellifin, bu satırlarından Alanları, Hunlardan çok daha yakından tanıdığı yargısına varılabilir. Onların kökenine dair herhangi bir efsane sunma gereksinimi ise duymamaktadır. Ayrıca, bölgedeki tüm felaketlerin sebebi olarak gördüğü Hunlara farklı bir merakla bakmıştır. Eserinde eski kaynaklardaki

[1] Ammianus Marcellinus, *Book XXXI, 3, (8)*, English Translation by John C. Rolfe, Vol.3, Londra, 1986, s. 399.

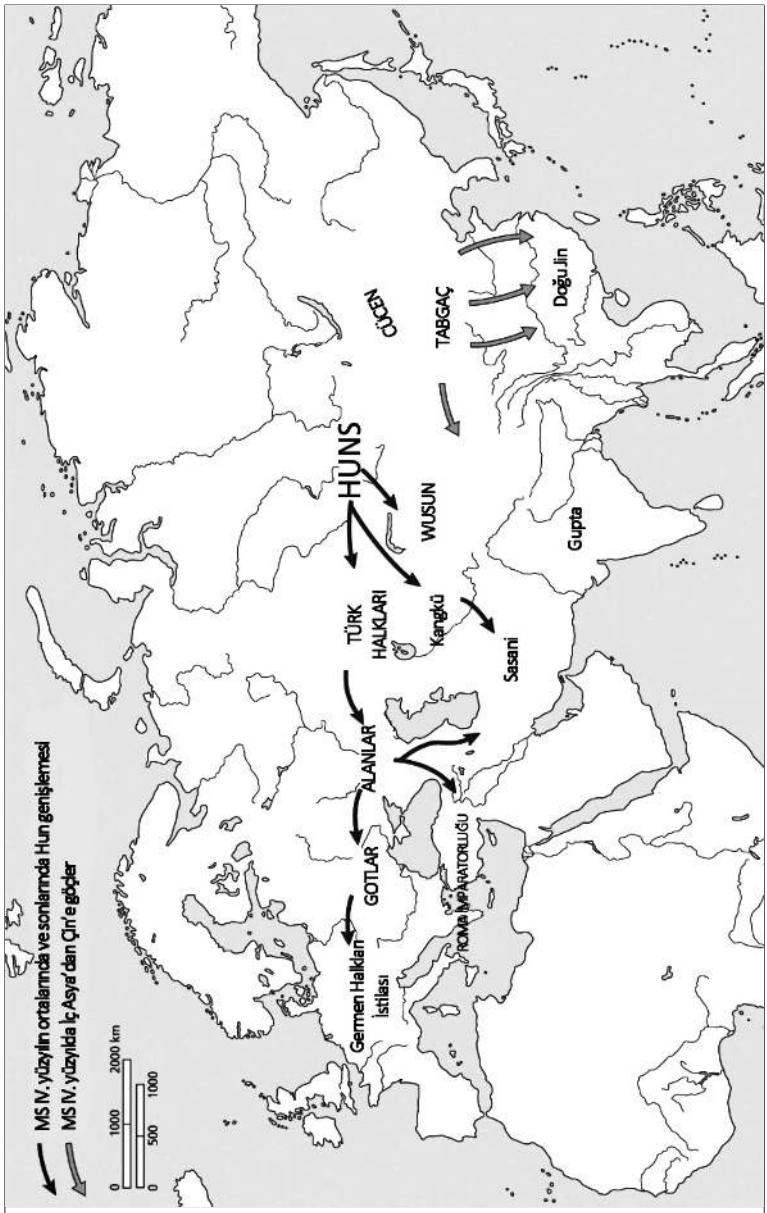
Harita-2: 395 Yılında Anadolu'ya Gerçekleşen Hun Akını

GÖÇ VE YENİDEN BAŞLANGIÇ

Avrasya steplerinin ve erken Türk tarihinin en büyük gerçeklerinden biri, hiç kuşkusuz bozkırlıların zorunlu ya da gönüllü bir şekilde gerçekleştirdikleri göç hareketleridir. Batıda Roma sınırlarında tehlike arz edecek Hun topluluğunun bölgeye geliş hikâyesi de doğudan gerçekleştirilen göçlerle alakalı bulunmaktadır. Tarihçilikte uzun süre gündemi meşgul eden Hiung-nu ve Hun topluluklarının aynı menşeiden geldikleri tartışmaları bu konuyu doğrudan ilgilendirmektedir. Batı Hunları'na dair anlatılar genellikle İtil'i sınır kabul edersek, bu nehri geçiş ve Alan toplulukları ile karşılaşma ve sonrasıyla başlatılır. Önüne gelen bütün güçleri oldukça hızlı bir şekilde bertaraf eden Hunların, sahip oldukları güce kavuşma süresi ya da daha eski yaşantılarına dair bilgiler efsanelerle bezeli mitik birer anlatı kıvamındadır. Karşılaştıkları Hun varlığını açıklamak isteyen Hun çağdaşı Eski Batı yazarları onların geldikleri bölgelere dair birbirine benzer hikâyeler aktarmakta, atalarına yönelik de oldukça farklı kökler iddia etmektedirler. Kozmopolit bir yapıya sahip olan Hunların bozkır menşeili farklı topluluklardan bakiyeler barındırması son derece doğaldır. Kaldı ki batıdaki Hun unsurlarında olduğu gibi, doğudaki Hiung-nular için de aynı durum söz konusuydu. Çin kaynaklarında öne çıkan Hiung-nu ismi etnik ya da ırksal bir kategoriden ziyade siyasal teşekküle ve yönetici seçkinlere işaret ediyordu.[80] Bu durum büyük siyasî organizasyonlar vücuda getirmeyi başarmış bozkır menşeili hemen hemen bütün topluluklar için geçerliydi. Bununla birlikte, Hunların esas kitlesini oluşturan ve göçü yöneten unsurların kim oldukları noktasında en sık tartışılan konunun merkezine Hiung-nular yerleştirilmiştir.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısının başlarında Fransız bilim adamı De Guignes'in *Histoire Générale des Huns, des Turks, des Mongols et des autres Tartares Occidentaux (1756-1758)* adlı çalışması bu tartışma-

[80] Kim Hyun Jin, *Hunlar*, Çev. Hakan Herdem, Gumbel Yayınevi, Ankara, 2020, s. 39.

Harita-3: MS IV. Yüzyıl Hun Göçleri (Hjun Jin Kim, The Huns, Rome and Birth of Europe, Chapter:5)

DOĞU AVRUPA'DAKİ DURUM

Hunların batıya doğru gerçekleştirdikleri büyük göçler arefesinde Doğu Avrupa olarak tasvir ettiğimiz geniş coğrafya, kuzeyli efendilerinin elinde nispeten sakin bir hayata sahipti. Bölgede hâkim durumda bulunanların başında, farklı boylardan müteşekkil olan Gotları görebiliriz. Sonraları Doğu ve Batı Gotları olarak yaşadıkları bölgelere göre sınıflandırılan bu iki büyük topluluktan doğuda bulunanlar, daha güçlü ve kalabalık bir görüntü içerisindedir. Doğu Avrupa'ya açılan kapı konumundaki Alan ülkesinin fethinden sonra Hunların ilk karşılaştıkları topluluk da söz konusu bölgedeki Doğu Gotları olmuştur.

Gotların Karadeniz'deki varlığına dair açıklamalara girmeden önce Germen konusunda da değinmek gerekmektedir. Walter Pohl; *eski çağlardan günümüze değin Germen kavramı kadar karmaşık duygu ve düşüncelere sahip olan başka bir ad yoktur*[108] diyerek, Sezar'dan itibaren Romalılar tarafından kullanılan Germen adlandırmasının kapsamına dair karmaşıklığı gözler önüne sermiştir. Roma Dünyasının kavramla tanışması, *Germenler ile Galyalıların kıyaslanamayacağı ve birbirlerine benzemedikleri*[109] ifadeleriyle Sezar'a dayandırılarak, Ren doğusu ve Tuna'nın kuzey mıntıkasında kalan halklar 'Germen' olarak nitelendirilmiştir. Galya Savaşı'nda Sezar'ın karşısında bulunan Kral Ariovistus'un önderliğindeki Suebilerin Galya tarafına göçleri,

---

[108] Wolfram Herwig, *Germenler*, çev. T. İsmailoğlu Kacır, İstanbul, Kronik Yayınları, 2020, s. 21.

[109] Germenlerin Galya bölgesine gelişlerini anlatan Sezar, Germen Kralı Ariovistus'un Galya topraklarının en iyi bölgelerini ele geçirdikten sonra Harudes halkının (Tacitus'ta zikredilmeyen bir Germen topluluğu) 24.000 kişiyle kendisine katılmasının ardından Galya arazisinin üçte birinin daha terk edilmesini istediğini kaydetmektedir. Devamında ise; *birkaç yıl içinde tüm yerliler Galya sınırlarından sürülecek ve tüm Germenler Ren'i geçmiş olacaklar,* demektedir. Caesar, *Gallic War*, Book: I, s. 49, English Translation by H. J. Edwards, Cambridge, Massachusetts Harvard Universıty Press, London, 1958.

HUNLAR VE ÖTEKİLER

Sosyal bilimlerin güncel ve popüler kavramlarından biri hâline gelen 'öteki' kavramı, *sözü edilen veya benzer iki nesneden önem ve konum bakımından uzakta olan,* 'öbür', 'diğer', *mevcut kültürün içinde dışlanmış olan* şeklinde açıklanabilir. Tanımlamalardan da görüldüğü üzere 'öteki' kavramına olumsuz bir anlam yüklenmiştir. Günümüz tarihçiliğinde şarkiyatçılığın bir parçası olarak karşımıza çıkan bu kavramın kökeni yahut tarih yazımında bir araç hâline geliş süreci, başlangıcının ne zaman olduğu gibi konular tartışmalı olsa da insan bilincinde bu düşüncenin en erken devirlere kadar gittiği açıktır. Modern dönemlere doğru Batı tarih yazıcılığında etkili bir araç olarak kullanılan kavram, erken dönemlerde ağırlıklı olarak kilise menşeili müellifl erin kalemlerinden çıkan eserlerde 'barbarlık' çerçevesinde bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde metinlerde yer almıştır. Bu bağlamda Hunlar da çağdaşları olan yazarlar tarafından sürekli bu 'öteki' algısının dâhilinde görülmüş ve onlarla ilgili anlatılar karmaşık hikâyeler ve korkunç imgelerle süslenmiştir. Herhangi bir medeni başarı beklentisinin kapalı görüldüğü bu gruplar, vahşi birer insan toplulukları olarak tanıtılmış ve 'barbar' gibi genel adlarla tarih kaynaklarında kendilerine yer bulmuşlardır. Batı edebiyatındaki 'barbar' kavramının altında eski Grek ve Yunan düşünürlerin etkileri yatmaktadır ve ilk zamanlarda 'kendi dillerini konuşmayan kavimler'i ifade etmek için kullanılmıştır. Aristoteles, pek çoğu avcı ve göçebe olan halklar için kullandığı 'barbar' kavramı ile kentte yaşamayan ve Yunan dilini konuşamayanları ifade etmekteydi. Aristoteles, doğal köleliği tartışırken, Yunanların doğal efendiler olduğunu ve barbarlar olarak tanımladıklarının doğal hükümdar sınıfına sahip olmadıklarını ve köle grupları olarak görüldüğünü düşünmüştür.[139] Zamanla kavram 'dil' bağlamında kalmayarak, kökleri yahut yaşantıları gibi konular-

[139] Aristotle, *Politics*, with an English Translation By H. Rackham M. A., London William Heinemann Ltd, 1960, Book-I, [1252b], s. 5-7.

BÖLÜM II

AVRUPA HUNLARI VE DESTANLAR

Gerek Doğu gerekse Batı edebiyatında müşterek bir biçimde karşılaşılan 'destan' anlatıları, insan hayatını yakından ilgilendiren hemen her olayı konu edinebilmektedir. Yaratılış, savaşlar, bir şahıs veya bir milletin kahramanlıkları ve doğal âfetler gibi konular sıklıkla destan temaları olarak karşımıza çıkarlar. Batı dillerinde, Türkçedeki kahramanlık temalı ve olağanüstü motifli halk anlatılarını ifade eden 'destan' terimine karşılık olarak, 'épique', 'épopée', 'epos', 'epic', 'légende' gibi terimler kullanılmıştır.[1] Batı edebiyatı, eski Yunan kültürü ve mitolojisinden büyük ölçüde beslenmiş; 'istiare zemini' yani 'edebiyatın malzeme deposu' olarak bu kaynağa sıklıkla başvurulmuştur. Batı'da oldukça uzun bir tarihî geçmişe sahip olan bu anlatı türünün gelişimine bir süre sonra farklı kültürel unsurların da dahil olduğu görülmektedir. Bir destanın oluşum safhalarındaki toplum hayatında etkisi olan 'alp tipi' ile toplumu derinden etkileyen bir başarı yahut felaketin ortaya çıkışı, destanı derleyecek ozan tarafından başka mecralarda bulunabilir. Burada ilgi odağı olan konuya dair kırılma noktalarını tespit ederek, topluma milli bilinci kazandırmak, örf ve âdetlere bağlılığı sürdürmek, ders vermek gibi birçok amaç esas alınmış olabilmektedir. Bu hususta, anlatı; halkın hayal gücüne hitap etmeye elverişli tarihî bir hakikatın hatırasını muhafaza etmelidir. Destan, her ne kadar sözlü geleneğin bir ürünü olarak görülüp, tarih araştırmalarında, yazılı belgelerin yetersiz kaldığı noktalarda devreye girse de milletlerin düşünce tarzlarını belirlemede son derece kıymetlidir. Bu hususta, Türk kültür tarihi çalışmalarında müstesna bir yere sahip olan Abdülkadir İnan'ın şu ifadelerini hatırlamak yerindedir:

---

[1] Ekici Metin, "Destan Araştırma ve İncelemelerinde Kullanılan Bazı Terimler Hakkında -I", *Millî Foklor*, Yıl: 14, Sayı: 53, s. 28.

ALMAN DESTANLARINDA "HUNLAR"

Germen uluslarının edebiyatlarında Orta Çağ boyunca görülen destanların bir kısmında, kadim düşmanları olan Hunları ve Attila'yı görmekteyiz. Germen edebiyatındaki kahraman tipinin kaynağını Gotlara dayandıran Helmut de Boor, bunlar arasında kahramanlık hikâyelerinin ilk örneklerinin gezgin Got boyları arasında teşekkül ettiğini belirtmektedir. Buna göre, özellikle Doğu Germen kralları çevresindeki, aristokrat kimseler arasında var olan bu söylenceler, yeniden şekil alarak bütün Germen dünyasına yayılmıştır.[3] XIX. yüzyılda Alman halk edebiyatının kurucu ve kuramcılarından Wilhelm Grimm, Alman destan tarihinin bin yıllık olduğunu ifade etmiştir.[4] Grimm'in işaret ettiği VIII-IX. asırlarda, Jordanes, Priscus gibi kaynaklarda geçen tarihî hadiselerin yeni destan metinlerine ilham vermesi son derece doğaldır. Özellikle yeni Germen uluslarının tarihî hatıralarında mühim bir yer teşkil eden Hun figürlerinin, eski Alman edebiyatındaki ilk örnekleri VIII. yüzyıla ait Hildebrand ile X. yüzyıla tarihlenen Waltharius anlatıları olmuştur. Sözlü geleneğin devamı XIII. yüzyılda bu sefer Nibelungen metinlerinde Attila ve Hunlarla ilgili söylencelerin devam ettirildiğini göstermiştir. Sözlü unsurlarla başlayan Alman edebiyatı, muayyen bir olgunluk devresi geçirdikten sonra yazıya geçirilmiştir. 'Eski Alman Destanlarında Attila'nın Akisleri' başlıklı çalışmasında Akkaya, Almanlarda yazılı edebiyatın ancak VIII. yüzyılın ikinci yarısında Büyük Karl'ın geniş kültür çalışmalarında, çekingen notlar, kaba satır arası tercümeler suretinde kendini göstermeye başladığını ifade etmiştir.[5] Orta Çağ

---

[3] Helmut de Boor, *Tarihte Efsane ve Kahramanlık Destanlarında Attila*, çev. Yaşar Önen, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s. 7.

[4] Keleş Nejdet, *Nibelunglar Destanı Tarih, Kültür ve Edebiyat Analizi*, Bozkır Yayınevi, Erzurum, 2010, s. 20.

[5] Akkaya Şükrü, "Eski Alman Destanlarında Attila'nın Akisleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 2, S.4, 1944, s. 561.

KUZEY DESTAN METİNLERİNDE "HUNLAR"

Avrupa'da çok da uzun bir süreyi teşkil etmemiş olan Hun hakimiyeti dönemi, yukarıda da örneklerini gördüğümüz üzere Batılı zihinlerde oldukça derin tesirler bırakmaya yetmiştir. Kavim hareketliğinin son derece etkin olduğu bir zaman diliminde, gezgin toplulukların sözlü geleneğinde gelişen pek çok anlatı kısa sürede farklı coğrafyalarda, farklı versiyonları ile karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan içeriğinde Hunları ve en büyük şöhrete sahip olan kağanları Attila'yı konu edinen pek çok efsane, menkıbe ve diğer şiirsel anlatıların kaynağını tespit edebilmek son derece güç bir hâl almaktadır. Hunların siyasî hakimiyetinin ulaştığı hemen her bölgede, var olma mücadelesi veren ve yeni bir kimlik inşaasına giren halkların, edebiyatlarında karşılaştığımız Hun imgesi zaman ve coğrafya bakımından dağınık bir görüntü arz etmektedir.

Hunlar hakkında Batıda çeşitli yerlerde türetilen bu tür metinler hiç kuşkusuz, o coğrafyadaki halkların çeşitli dönemlerden anılarının izleriyle gelişmiş, kendi düşünce ve hayal güçlerini yansıtan edebî ürünlerdir. Orta Çağ'da kilise, saray anlatıları vasıtası ya da ağırlıklı biçimde gezgin Germen boyları arasında türetilen, Hun anlatılarının örneklerini kuzey metinlerinde de görmekteyiz. Kuzeyliler (Norveç ve İzlanda gibi) arasında oldukça yaygın olan yerel şiir ve sözlü gelenek bölgedeki tarih yazımı üzerinde son derece etkili olmuştur. Tarih yazımının ilk örneklerini vermeye başladığı XII. yüzyıl, kuzeyliler arasında sözlü edebiyatta bulunan bazı ürünlerin de yazıya geçirildiği, toparlanmaya çalışıldığı bir dönem olarak görülmektedir. Bölgede tarih yazımında Latince tarih metinlerinin çevirilerinde hissedilen serbestliğe, diğer anlatı türlerinde de rastlanmaktadır. Germen dünyasındaki bazı anlatılar bu şekilde kuzeyde farklı formlara kavuşmuşlardır. Kuzeyliler arasındaki tarihî şiirlerin, Germen aliterasyonunun genel metrik ölçülerine göre ya-

zıldığı anlaşılmakla birlikte Eski İngilizce ve Eski Yüksek Almanca'ya benzemeyen tarafları da vardır. Şekilsel farklılıların yanında kuzey sözlü geleneğinde Germen dünyasında karşılaştığımız bazı edebî metinler, kendilerine has yorumlarla karşımıza çıkmaktadır.

Burada, Attila ve Hunların isimlerinin yer aldığı üç kuzey anlatısıdan; Edda Metinleri, Thidrekssaga ve Volsunglar Sagasından söz etmeye çalışacağız.

Edda Metinleri

Edda metinlerinin derlenme hikâyesi XVII. yüzyılda, İzlanda'da Skálholt piskoposu olan Brynjólfur Sveinsson ile başlamaktadır. XIV. yüzyıldan kalma el yazmaları içerisinden söz konusu metinleri derleyen piskopos, bunları 'Edda Saemundi multiscii' adıyla yayınlamıştır.[43] Edda Metinleri olarak bilinen bu derlemenin ana kaynağı 1270 yılına tarihlenen *Codex Regius*'tur. 31 bölümden oluşan Codex Regius'daki şiirlerin 11 tanesi mitolojik, kalanları antik devirlerin İskandinav ve Germen kahramanları hakkındadır. Bununla birlikte 'İlk Edda' olarak adlandırılan nesir hâldeki bir diğer Edda derlemesinin 1178-1241 yılları arasında yaşayan Snorri Sturlason tarafından gerçekleştirildiği söylenmektedir. Snorri tarafından derlenen Edda metinlerinin önemli bir bölümü Codex'le benzerlik gösterir. 1643 yılında Brynjólfur, el yazmasını, XII. yüzyıl İzlandalı rahibi Sæmundr'a dayandırarak, şiirleri 'Sæmundr Edda' olarak sunmuştur.[44] Sözlü gelenekte uzun bir serüvene sahip olan şiirlerin, kimler tarafından yazıldığı noktası net değildir. Ancak mevcut araştırmalar bunların farklı şairler tarafından farklı zamanlarda ve farklı ilkelere dayanarak derlendiğini göstermektedir.[45]

Codex Regius, İskandinav mitolojisi ve Germen kahramanlık destanları bakımından en önemli kaynak konumunda bulunmaktadır. Burada yer alan metinlerin kökeni ve tarihlendirme konusu karanlık gözükmektedir. E. Müller, destanların çoğunun MS VIII.

---

[43] Keleş, *Nibelunglar Destanı...*, s. 149.

[44] Aygün Emre, "Türk Tarihinin Kaynakları Olarak İskandinav Sagaları", Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Şubat-2012, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 50.

[45] Aygün Emre, "Türk Tarihinin Kaynakları Olarak...", s. 50.

Buda'nın Ölümü

Bir Hun Efsanesi

1. Şarkı
Buda tahtını kardeşi ile paylaşıyor

Yapraklar zamanın yaşlı ağacından dökülüyor,
Toprağın üzerinde katman katman, düşenler arasında yürüdüm.
Ve düşünmeyi durdurdum.
Bunu, kadim bir yaprağın üzerinde buldum.

Bendeguz, Buda'nın kardeşi Rof'la,
Kevehaz'a gömüldü, orada.
Ve şimdi üç oğlun ortancası olan Buda,
Egemendir, babasının tüm topraklarına.

Tisza ile Tuna arasında; Zagyva kıyısındaki ova,
Buda'nın otağ direkleri yükselmektedir arşa.
Alçak bir tepeden masmavi gökyüzüne kadardı,
Buda'nın başkenti, ahşap işçiliği çadır saray buradaydı.

Bu şehir, devasa surlarla çevrili
Ya da hareketsiz taşların bir araya gelmediği
Bir yuvaydı; zayıflara sığınak olmayan,
Etrafa kudretli baskınlar yapılan.

Rüzgârlar buradan eser,
Bir peri sarayı inancını besler,
Çadır direkleri, topraktan filizlenen Puszta çiçeği gibi;
Bir kule kadar yüksek ve gösterişli.

Buda, halkını barış içinde tutar
Hunların güçlü ulusuna zarafetle bakar.
Bir baba gibi, herkese adil yasalar sağlamakta;
Kutlu şölenler kurup Tanrı'ya adaklar sunmakta.

Günün birinde bütün beyleri,
Kurban ve öğüt vermek üzre diledi,
Ulu, bilge kişiler altın işlemeli çadır duvarları önünde;
Sıra sıra oturup sabırla bekleşmekte.

Prens Attila, kralın genç kardeşi.
Babaları Bendeguz'un yaşlı beyleri:
Yaşlı Sizilard, Bulcsu, eski şaman Torda,
Yargıç Szömöre ve Bey Álmos; işte hepsi orada.

Yabancı Detre arkada gizlendi.
Bir köle gibi, ulu divana da girmedi,
İtaatkâr bir tavırla, hürmet gösteren gülümsemesi,
Her zamanki şekilde, yüzünü maskelemesi.

Hun kabilelerinin önderleri ve komutanlar,
Orada bulunanlar şimdi hazırlar.
Parlayan gözlerini Buda'ya dikerler,
Beyleri selamlayan Buda, sözlerini sarf eder:

'Savaş arabasını bulutların üzerinde gezdirir,
Eski Tanrı'mıza hürmet edilir,
O, kötülükleri ateş oklarıyla defediyor,
Ama iyilikleri, iki eliyle ödüllendiriyor.'

'Her şeyden evvel, tahtta yalnız bir kişi,
Öğüt almak için nereye düşer işi?
Kaygı ve sıkıntılar, ruhunu kirletir,
Tepedeki bir ağaç gibi, rüzgârla eğilir.'

'Böyle yapacağım, güzel şeyler olur,
Bana ve ülkeme itibar getirir' demeye kim cesaret bulur?
-Misalen- Okumuzu fırlattığımız anda,
Rüzgârın esmesiyle, asla hedefi bulmadığında.'

'Eylem huysuz bir attır; efendisine izin verir,
Geme alıştırılmasıyla, birazcık yönlendirilir;
Ancak her önemsememede huysuzlanır, ateşe ve sele koşar:
Ve en sonunda, erini üzerinden atar.'